

Regionális különbségek a pályaeorientációban

Suhajda Csilla Judit¹ – Kiss Ádám Gergő²

A jelenlegi társadalmi és gazdasági környezetben a megelőző tapasztalatok hiánya miatt, a felnövekvő generációknak feltétlenül szükségük van arra a támogatásra, amelynek egyik formája az a humán szolgáltatás, amelyet a pályaeorientációs tevékenység képvisel. Az elmúlt 20 évben az új képzési lehetőségek elyben megteremtették annak feltételét, hogy a fiatalok (tanulók, egyetemi hallgatók) és a felnőttek (munkavállalók, munkanélküliek) életpálya és karrier-tervezési folyamataikhoz támogatást kapjanak szakemberektől. A mindennapi gyakorlat azonban nem igazolja, hogy ez a lehetőség valóban rendelkezésre áll az ország különböző településein. A közép-magyarországi régió kiemelt helyet foglal el a szolgáltatások biztosításában, míg az ország más régióiban alig hozzáférhető az ilyen jellegű tanácsadás. A regionális különbségek azonban nem csupán a szolgáltatások elérésében, hanem már a pályaeorientációs szakemberképzés területi eloszlásában is tetten érhetőek.

Kulcsszavak: pályaeorientáció, regionalitás, szakemberképzés, munkaerőpiac

1. Bevezetés

„Nincs a társadalom működésének olyan szelete, amelyben a térbeliség ne volna jelen” írja Nemes Nagy József (1998) „A tér a társadalomtudományban” című könyvében. És valóban, a térbeliségnek a gazdaságban betöltött szerepén túl számos olyan aspektusa van, mely pszichológiai és/vagy társadalmi mechanizmusokban nyilvánul meg. Ezek egyaránt átszövik és befolyásolják az egyes emberek és a nagyobb társadalmi csoportok életét. Aktivitásával minden egyén kitölt egy szűkebb vagy tágabb térrészt, élete során „térbeli életpályát” is befut, egyidejűleg korlátozva és ösztönözve (kényszerítve) egyéni és társadalmi adottságai és körülményei által a helyben maradásra vagy a lakó- és munkahelyváltásra (Nemes Nagy 1998).

Az ember életének egyik legmeghatározóbb pontja a munkavállalás, hiszen az nem csupán a megélhetéshez szükséges anyagi feltételeket biztosítja, hanem

¹ Suhajda Csilla Judit, tanársegéd, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Pályatervezési és Tanárképző Intézet, Pályatervezés Tanszék (Gödöllő).

² Kiss Ádám Gergő, emberi erőforrás tanácsadó szakos hallgató, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar (Gödöllő).

A publikációt megalapozó kutatása a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program - Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

meghatározza az egyén társadalomban betöltött szerepét is. Azonban a pályaválasztást és a későbbi munkavállalási lehetőségeket nagyban meghatározza az a környezet, amelyben élünk, melyek kapcsán területi eltérések tapasztalhatóak.

Hazánkban a rendszerváltozást követően egyre inkább mélyültek a regionális különbségek az egyes területek között. Az ország gazdasági, politikai átalakulásával párhuzamosan felértékelődött a nyugati országrész szerepe a gazdaságban, mely egyrészt a mobilabb gazdasági térszerkezet, másrészt pedig az osztrák területekkel való szoros kapcsolatrendszer eredménye. Mindeközben a keleti országrészben a gazdasági szerkezetváltással és a kedvezőtlenebb közlekedés-földrajzi adottságokkal bíró területek nem tudtak lépést tartani az új munkaerőpiaci környezet kihívásaival, mely tömeges munkanélküliséghez vezetett. Mindemellett fontos figyelembe vennünk azt is, hogy a térségek felzárkózási esélyeit társadalmi mutatóik is meghatározzák. Így nem véletlen, hogy a dinamikusan fejlődő térségek nagyjából egybe esnek a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkező kistérségekkel is (Faluvégi 2000).

Szirmai (2001) kiemeli, hogy a területi folyamatok alakulása, a térség jövője, illetve a versenyképesség nem csupán a gazdasági, a területi, az infrastrukturális adottságoktól, valamint a stratégiai jövőképektől függ, hanem sok múlik a társadalmi tényezőkön, az érintett társadalmi csoportok érdekein, továbbá a társadalmi csoportok és szereplők formális, intézményesített vagy informálisan működő érdekérvényesítő képességein. Azt ugyanakkor, hogy egy adott terület lakossága milyen minőségű humán erőforrást képvisel, leginkább az egyének szakképzettsége, valamint azok a terület munkaerőpiaci igényeinek való megfelelése határozza meg. Nem véletlen tehát, hogy az elmúlt időszakban a tudás jelentősége megnövekedett és a gazdaság megfelelő működését biztosító termelésben egyre nagyobb hangsúlyt kap a klasszikus fizikai tőkejóságok mellett a humán tőke minősége (Mezei 2005). Nem véletlen tehát, hogy az emberi erőforrás fejlesztésében a legjelentősebb szerepe a térség szakképző intézményeinek, valamint az egyetemeknek jut. Azonban a területi különbségek ebben is megfigyelhetőek: a gazdasági szerkezetváltás miatt egyébként is rossz helyzetben lévő keleti országrész helyzetét súlyosbítja az a tény, hogy a szellemi erőforrások és innovációs központok (egyetemek, főiskolák, kutatóintézetek, nonprofit szervezetek) területi eloszlása egyenlőtlen és a kistérségek ilyen háttérrel egyáltalán nem is rendelkeznek (Süli-Zakar et al. 2005).

Ebből adódóan a megbomlott egyensúllyal járó veszélyek napjainkban is ugyanúgy megtalálhatók, mint a megelőző évtizedekben. Ezért sem engedhetjük meg, hogy az egyének magukra maradjanak kedvezőtlen munkaerőpiaci helyzetükben, és további gazdasági hátrányok érijék őket.

A pályorientációs tanácsadás is egyike azoknak a folyamatoknak, melynek térbeliségét csak igen kevesen vizsgálják, noha gazdasági és társadalompolitikai súlyát, jelentőségét mára nemcsak a területtel foglalkozó szakemberek, de a döntéshozók is egyre inkább felismerik és támogatják. Ezért is tekinthető

kiemelkedő fontosságúnak a tanácsadás, mint humán szolgáltatás létrejötte, mely a „tercierizálódás” megerősödésének egyik jelenségének tekinthető. Ez a regionalitás szempontjából is kedvező folyamat, hiszen a „tercierizálódás” – a terciér szektort is a gazdaság részének tekintve- a gazdaság egyenletesebb, a lakosság letelepüléséhez igazodó elhelyezkedésére hat. Az ilyen jellegű szolgáltatásokat ugyanis – akár közösségi, akár piaci alapon szerveződnek is azok-, az emberek, a társadalmi csoportok veszik igénybe, így tehát a szolgáltató szervezetek, intézmények (nagyobb mértékben) a lakóhelyekhez igazodva települnek (Bartke 1994).

2. A pályaaorientáció

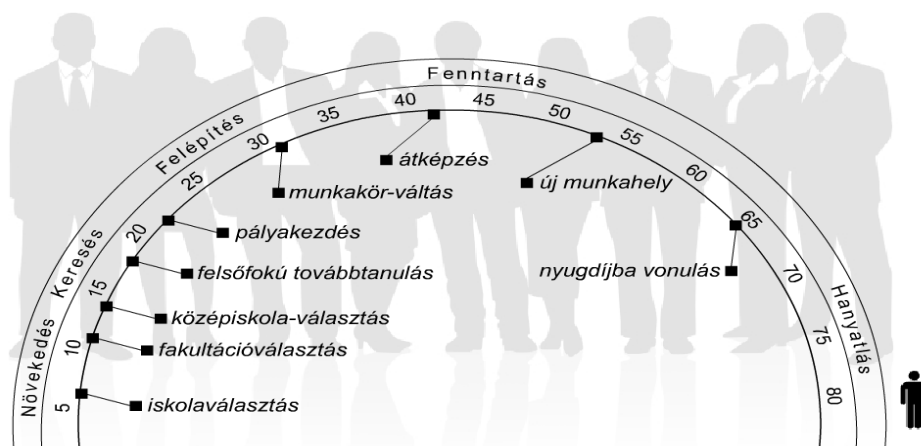
A pályaaorientáció, mint tudományos fogalom elterjedése a kétezres évekre tehető, előtte leginkább pályaválasztási vagy pályakorrekciós tanácsadásról beszéltünk. Egyik első hazai megfogalmazója, Szilágyi (2000) szerint a pályaaorientáció egy olyan folyamat, mely *„a tanuló egyéni igényeinek figyelembevételével segíti a megfelelő pálya, szakma kiválasztását, a lehető legszélesebb információnyújtás révén”* (Szilágyi 2000, 22. o.).

A nemzetközi tendenciákat követve azonban mára a pályaaorientációt az életpálya-tanácsadással, vagy életutat támogató pályaaorientációval (Life long Guidance) azonosítjuk, mely a teljes szakmai életutat megalapozó és azt végig is kísérő humán szolgáltatást jelent. A tanácsadás során a tanácskérő olyan ismeretszerző és –rendszerző kompetenciákat sajátít el, mely révén az önmagáról és a munkaerőpiacról elsajátított információk segítségével képes lesz eligazodni a munka világában és tudatosan tudja majd tervezni életpályáját (Kenderfi 2012).

A pályaaorientációval kapcsolatban azonban kérdésként merülhet fel, hogy mely életkori szakaszokban a legcélszerűbb bevezetni és igénybe venni ezt a típusú szolgáltatást. Azok alapján, hogy milyen életpályaszakaszban van éppen az egyén, és ehhez milyen kísérő tanácsadás kapcsolható, kijelölhetőek azok a meghatározó döntési pontok, elágazások, ahol beavatkozásra lehet szükség. Ezen pontok meghatározására, illetve kijelölésére, a szakirodalomban gyakran hivatkozott Super-féle életpályamodellt (1968) alkalmazhatjuk, mely alapján definiálhatóak az egyes döntési szituációk, ahol a beavatkozások hatása különösen lényeges. Ilyen pontok a gyermekkorhoz kötődő növekedés, a fiatal korhoz kötődő felfedezés, a felnőttkorhoz kötődő konszolidáció, az érett felnőttkorhoz kötődő fenntartás stádiuma, majd végül a hanyatlás stádiuma. Super az életpálya egyes stádiumait is tovább bontja, fontos és egymástól lényegesen eltérő fázisokra. Az egyes fázisokhoz az elmélet alapján a munkaerő-piaci aktivitáshoz jól kapcsolódó képességek és tevékenységek köthetők (Kiss–Borbély-Pecze 2009) (1. ábra).

A Super (1968) által kidolgozott modellt követve, megfelelő vizsgálatokkal és megfeleltetés alapján leírható, mikor történhetnek tanácsadási beavatkozások, például iskolatípusok és/vagy munkaerő-piaci helyzetek alapján. Ezek alapján elmondhatjuk, hogy az egyes döntési pontokhoz kapcsolva az előrejutás és/vagy hátrányos helyzet csökkentése, a beavatkozás eredményeként mérhető, vizsgálható.

1. ábra Az egész életutat támogató pályatanácsadás (LLG) szolgáltatásszervezési pontjai Donald E. Super modellje alapján

Forrás: Borbély-Pecze (2010, 14. o.)

A tanácsadás, mint humán szolgáltatás sok közvetett hatással is járhat. Ezek egyike a gazdasági hatás, hiszen amennyiben az egyén sikeres pályaválasztási döntésében, életében kevesebb kísérletezési lépés lesz szükséges munkavállalása kapcsán. Az emberek hosszabban maradnak foglalkoztatottak, amely által csökken az álláskereső járadék, valamint a szociális ellátások összege, javul a mentális egészségi állapot, csökken a munkahelyi stressz, ami tovább redukálja az egészségügyi kiadásokat.

A pályaeorientációs tanácsadás tehát úgy is értelmezhető, mint beruházás az emberi tőkébe. Ez pedig egy olyan folyamat, aminek során halmozódik a tudás és gyakorlat, amelynek hozadéka a magasabb jövedelem, alacsonyabb munkanélküliség, valamint a biztosabb állás lehet.

3. Regionális különbségek oktatási és munkaerőpiaci mutatói

3.1. Közoktatás

A pályaválasztás és a döntés megalapozása már a közoktatásban megkezdődik, azonban regionális különbségek már ekkor is tetten érhetőek. A Központi

Statisztikai Hivatal 2012-es adatai alapján a 2011/2012 tanévben az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi Régióban volt a legmagasabb az általános iskolai tanulók 1000 lakosra jutó száma (80,1-87,8). Ugyanakkor megfigyelhető az is, hogy a célcsoportban ezekben a régiókban a legtöbb a hátrányos helyzetű tanulók aránya (50,1-54,8). Az országos átlaghoz képest legkevesebb általános iskolai tanuló a Nyugat-Dunántúli és a Közép-Magyarországi régióban (68,4-72) járt iskolába, azonban a diákok közül az utóbbi régióban, azaz Budapest és Pest megyében volt arányaiban a legkevesebb hátrányos helyzetű tanuló (20).

Hasonló képet mutat a középiskolások helyzete is. Szintén az Észak-Magyarországi régióban a legmagasabb (25,1) az 1000 lakosra jutó középiskolások száma, és ezen a régió kivül szintén az Észak-Alföldi régióban leginkább felülreprezentált a hátrányos helyzetű fiatalok aránya (20,1-26). Legalacsonyabb létszámban a Dél-Dunántúli régióban jártak középiskolába (19,8), azonban a arányaiban legkevesebb hátrányos helyzetű tanuló a Közép-Magyarországi Régió kivül, a Közép-Dunántúli és a Nyugat-Dunántúli régió iskoláiban volt (5,6-10) (KSH 2012).

Az adatokból látható, hogy a gazdaságilag fejlettebb régiókban, azaz nyugat és közép-magyarországon jóval alacsonyabbak a hátrányos helyzetű diákok aránya az oktatásban, sokszor fele, harmada a keleti régiókban tapasztalhatóakhoz képest. Nem kétséges tehát, hogy az életszakasz ezen részén elengedhetetlen a tanácsadás, hiszen az iskola- és pályaválasztási döntés miatti egyébként is bizonytalansággal jellemezhető életkorokban a fiataloknak fokozott igényük van a támogatásra, segítségre. Különösen igaz ez a nagy lélekszámú és hátrányos helyzetű térségekben, ahol adott esetben a családi támogatás sem tudja kellően biztosítani azt az alapot, melyre a pályaválasztás előtt álló fiatalnak szüksége van életpályája megtervezéséhez.

3.2. Szakképzés

Manapság a pályaválasztás előtt álló fiatalnak számtalan lehetősége van arra, hogy a képzési paletta szín-kavalkádjából kiválassza azt a szakmát, melyet gyakorolni szeretne életpályája nagy részében. Azonban fontos azt is tudatosítanunk, hogy szakmaválasztáskor nem csupán az egyéni érdeklődést, preferenciákat kell figyelembe venni, hanem szem előtt kell tartani a munkaerőpiaci igényeket, tendenciákat, amelyeknek szintén vannak regionális vonatkozásai.

A szakképzésben meglévő regionális különbségeket jól mutatja a szakiskolai ösztöndíjprogram támogatott szakmái, melyek a területi sajátosságokat, igényeket hivatottak tükrözni.

Az 1. táblázat adatai alapján jól látható, hogy az országos szinten megfigyelhető általános igényeken túl (szinte az összes régióban támogatott szakma

a gépi forgácsoló, a hegesztő, a kőműves és a villanszerelő), tetten érhetőek a területi specializációk. Ilyen például az agrár régiókban a mezőgazdasághoz köthető szakmák, a nyugati országrészben pedig a német nyelvterületen leginkább keresett foglalkozások (pl.: vendéglátás, egészségügy, építőipar).

1. táblázat Szakiskolai ösztöndíj-program szakmái a 2012/2013-as tanévben

Szakiskolai ösztöndíj-program szakmái a 2012/2013-as tanévben	Nyugat-Dtúl	Közép-Dtúl	Dél-Dtúl	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Észak-Mo	Közép-Mo.
Ács-állványozó	X	X		X	X	X	
Bádogos			X	X			X
Bútorasztalos							X
Elektronikai műszerész							X
Épületgépészeti és csőhálózat szerelő							X
Épületgépészeti rendszerszerelő		X				X	
Gazda			X	X		X	
Gépi forgácsoló	X	X	X	X	X	X	X
Géplakatos		X	X	X	X	X	
Hegesztő	X	X	X	X	X		X
Húsipari termékgyártó		X		X	X		X
Járműfényező			X				
Kőműves	X	X	X		X	X	X
Mezőgazdasági gépjárműüzemeltető és gépkarbantartó						X	
Növénytermesztő gépész és gépkarbantartó			X				
Pék-cukrász				X			
Szabó	X				X		
Szakács	X						
Szerkezetlakatos	X			X	X		
Szerszámkészítő	X	X	X		X	X	
Szociális gondozó és ápoló	X	X		X		X	
Tartósítóiipari termékgyártó							X
Villanszerelő	X	X	X	X	X	X	X

Forrás: saját összeállítás a Regionális Képzési Bizottságok határozatai (www.munka.hu) alapján (2013)

Érdekes képet kapunk ugyanakkor, ha az ösztöndíjas pályákat egybevetjük a leginkább keresett szakmákkal: a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara kimutatása alapján 2012-ben a legkeresettebb szakmák a gépjárműjavítási gépkezelő, gépszerelő,

műanyag-feldolgozó, gipszintakészítő, épületlakatos, és szerszámkészítő voltak. Ezeket a szakmákat összehasonlítva az előzőekben látott táblázattal, azt láthatjuk, hogy mindössze a szerszámkészítő szakma szerepel, a szakiskolai ösztöndíjprogramban (5 régióban is), a többi, magasan keresett szakmát azonban egyik regionális képzési bizottság sem sorolta a támogatott képzések közé.

Mindezek mellett fontosnak tartottuk megnézni azt is, hogy melyek azok a szakmák, amelyek a legjobban fizetettek a munkaerőpiacon a kérdéses időszakban. Itt az első helyen a gépi forgácsoló áll, melyet minden régióban támogatandó szakmának tartanak. Ezt követi az ács, állványozó (5 régióban támogatandó), majd a járműfényező (1 régióban támogatandó), az elektronikai technikus (egyik régióban sem támogatott), végül pedig a szerszámkészítő (5 régióban támogatott) (www.szakmavilag.hu).

Láthatjuk tehát, hogy a három szempont szerint (ösztöndíjrendszer által támogatott (szak)képzések, legkeresettebb szakmák és legjobban fizető szakmák) megvizsgált adatok között csekély összefüggést találunk. Nem megkérdőjelezhető tehát, hogy a pályaválasztás előtt álló fiatalok számára elengedhetetlen a pontos és rendszerezett ismeret a munkaerőpiacról, hiszen akkor lehet sikeres egy képzés, ha azt befejezve képes a fiatal megszerzett tudását hasznosítani a munka világában.

3.3. Felsőoktatás

Számos felsőoktatás kutató (pl.: Kozma 2009; Mészáros 2012) foglalkozott azzal, hogy a regionális különbségekből fakadó különbségek milyen hatással bírnak a felsőfokú tanulmányokra. Az egyetemek, főiskolák, mint ismeretbővítő és terjesztő tudásközpontok nagy szerepet játszhatnak egy-egy régió fejlődésében. Az egyetemek és a gazdaság együttműködése pedig olyan multiplikáló hatással bír, mely nagyban javíthatja az adott térség gazdasági versenyképességét. Ezért is kiemelkedően fontos, hogy az iskolázottsági szint növelésével javítsuk az adott terület humánerőforrásának minőségét. Ennek kitűnő mutatója a felsőoktatásban résztvevők aránya, mely szintén regionális eltéréseket mutat (2. táblázat).

A felsőoktatásban résztvevők aránya országos szinten 3,1 százalék körül mozog, azonban megfigyelhető Közép-Magyarországi Régió vezető szerepe: budapesti és pest megyei lakóhellyel rendelkezők 3,82 százaléka végez felsőfokú tanulmányokat. Ez egyrészt a régió elhelyezkedéséből, másrészt pedig az egyetemek felülreprezentáltságából adódik. Viszonylag magas még az arány az Észak-Alföldi Régióban (3,36%), melynek felsőoktatási központja Debrecen. Legalacsonyabb százalékban a Dél-Dunántúli Régió lakosai vesznek részt felsőoktatásban, melynek alapját jórészt a közoktatásban tapasztalható alacsony középiskolai létszám-arány is jelez.

2. táblázat A felsőoktatásban résztvevők száma, aránya (bejelentett lakóhely szerint)

	Felsőoktatási hallgatók száma a 2011/12 tanévben	Lakosságszámhoz viszonyított arány
Közép-Magyarország	109.194	3,82%
Közép D-túl	34.758	3,10 %
Nyugat D-túl	32.075	3,19 %
Dél- D-túl	29.334	2,96 %
Észak- Magyarország	40.853	3,17 %
Észak-Alföld	52.064	3,36 %
Dél- Alföld	43.131	3,13 %

Forrás: A 2011/2012 tanév oktatásstatisztikai évkönyv (2012) és a népszámlálás adatai alapján (KSH 2011) alapján saját összeállítás

3.4. Munkaerőpiac, foglalkoztatás

A szakemberképzésnek – legyen az szakképzés, vagy felsőoktatás – csak akkor van mérhető haszna, ha a megszerzett tudás érvényesülni tud a munkaerőpiacon. Ezért a pályaorientáció szempontjából rendkívül fontos, hogy az adott területen, régióban található munkaadók milyen hajlandóságot mutatnak a pályakezdők foglalkoztatásában. Ez ugyanis döntően befolyásolhatja egy fiatal iskola- vagy szakválasztását, hiszen azon a területen, ahol alacsony ezen hajlandóság, nem feltétlenül éri meg a fiatalnak képzést elkezdeni, hiszen már a szakmai gyakorlat megszerzése is problémát jelenthet.

A Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság-és Vállalkozáskutató Intézete által végzett felmérésben (2012) a vállalati hajlandóságot vizsgálták 2013. nyarán végzett pályakezdők foglalkoztatásával kapcsolatban, megyei szinten. A kutatás eredményei alapján elhelyezkedés szempontjából a legkedvezőbbnek Győr-Moson-Sopron megye ígérkezik a pályakezdők számára (70,7%). Ehhez az értékhez közel helyezkedik el még Pest megye (69,8%) és Veszprém (68,9%) megye is. Legrosszabb helyzetben a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyeiek vannak (32,7%).

Amennyiben a GVI felmérés adatait összevetjük a Központi Statisztikai Hivatal 2013 I. negyedévére vonatkozó a munkanélküliségi ráta (15-74 éves népesség körében) adataival érdekes összecsengésre figyelhetünk fel. A legmagasabb munkanélküliségi rátával az Észak-Magyarországi, valamint az Észak-Alföldi régió rendelkezik (15,4% és 16,8%). Míg a legalacsonyabb rátát a Közép-Magyarországi és Nyugat-Dunántúli régió adja (mindkettő 9,3%) (KSH Lakossági munkaerő-felmérés 2013). Ebből adódóan a foglalkoztatási rátát illetően a munkaerő-piaci szempontból legkedvezőbb helyzetben a Közép-Magyarországi 62,4%, és a Nyugat-Dunántúl Régió 60,2% volt. Legrosszabb foglalkoztatottsági aránnyal az Észak-Magyarországi (49,1) és az Észak-Alföldi Régió (49,9) rendelkezett (KSH (2013): Foglalkoztatottság 2013. január–március)).

Mindezek alapján jól látható, hogy az oktatásban és a foglalkoztatásban olyan regionális sajátosságok fedezhetőek fel, melyek felismerése és a tendenciák

azonosítása speciális ismereteket, szakértelmet igényelnek. Azonban a feltárt összefüggések és megállapítások csak akkor hasznosíthatók a társadalom tagjai számára, ha kézzel fogható, gyakorlati ismeretek, jól hasznosítható tanácsok fogalmazhatók meg általuk. Ez utóbbi szolgáltatást a pályaaorientációs szakember képes biztosítani.

4. A pályaaorientációs szakemberképzés regionális sajátosságai

Hazánkban igen jelentős, közel 100 éves hagyománya van, a pályaválasztási tanácsadásnak. A rendszerváltás előtt a pszichológiai szaktanácsadás volt a legelterjedtebb tanácsadási forma, melyekre a megyei központokban felállított pályaválasztási intézetekben lehetett jelentkezni. A rendszerváltást követően azonban a társadalmi igényeknek köszönhetően felerősödött a pályaaorientációs tanácsadás iránti igény. A tanácsadás, mint támogató szolgáltatás, kezdetben leginkább a munkanélküliség kezeléséhez kapcsolódott, amely következtében a felnőtt lakossághoz fűződő tanácsadási formák kerültek előtérbe, kaptak nagyobb hangsúlyt. Az ebben az időszakban végbemenő szakma-és képzési struktúra átalakulása új kihívásokat jelentett, mely speciális szaktudással bíró szakembereket igényelt. Ennek eredményeképpen elkezdődött a segítő szakemberek képzése: 1987-ben szociális munkás, 1989-ben szociálpedagógus, 1992-ben pedig munkavállalási tanácsadó képzés indult, mely utóbbi célja, a munkaerőpiaci beilleszkedés támogatása volt (Szilágyi 2000).

A tanácsadó képzés, mint az első pályaaorientációs szakemberképzés a gödöllői Szent István Egyetemen (korábban: Gödöllői Agrártudományi Egyetem) indult. A munka-pályatanácsadó, mint önálló tevékenység professzionalizálódása 1995-ben kezdődött meg, mikor is az egyetem 29 hallgatója kaphatta meg tanácsadó diplomáját. Napjainkig, közel 1500 hallgató szerzett ilyen irányú végzettséget a Szent István Egyetemen (Suhajda–Kiss 2013).

A gödöllői képzés mellett más magyar egyetemeken is számos szak alakult, amely pályaaorientációs szakembereket képez. Egerben, az Eszterházy Károly Főiskolán a szociálpedagógus szakon tanácsadó szakirány indult, az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen pedig 5 féléves tanácsadó pszichológus munka-pálya szakképzés indult pszichológusok részére. Ugyanakkor vannak kurzusok tanárok számára is, ideértve a gödöllői Szent István Egyetem 4 féléves posztgraduális kurzusát, amely tanári mestervizsgával párosítható pályaaorientációs tanár végzettséget kínál. A Szegedi Egyetem pedig másodtanári mesterszakot indított pályaaorientációból. Ezen túl az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen felvehető a 4

féléves diáktanácsadó szakirányú továbbképzés hármas specializációs iránnyal (közoktatás, szakképzés és a felsőoktatás).

2009-ben a bolognai folyamat eredményeképp a korábbi főiskolai szintű tanácsadó képzést felváltotta az Andragógia alapszak, melyen belül szakirányként megmaradt a munkavállalási tanácsadó szakma. Az átalakításnak köszönhetően létrejöhettek az emberi erőforrás tanácsadó mesterszak is, mely jelenleg öt képzési helyen (Gödöllőn, Budapesten, Pécsen, Győrött és Debrecenben) érhető el. Így a felsőoktatás átalakulása lehetővé tette, hogy a területen végzett szakemberek mára már a tudományos élet aktív résztvevői lehessenek, melyet a PhD képzés követelményeinek abszolválásával érhetnek el.

Az utóbbi időben számos felsőoktatási intézmény felismerte a pályorientációs tevékenység fontosságát, ezért egyre több egy-egy területre specializálódott szakemberképzés lehetőségét kínálják az érdeklődők számára, leginkább 3-5 féléves szakirányú továbbképzési szak formájában. A Felvi.hu adatai alapján 2013 őszétől közel egy tucat ilyen jellegű képzés érhető el az ország különböző pontjain. Debrecenben HR tanácsadó és munkaerőpiaci tanácsadó képzés indul, Pécsen személyügyi, valamint munkavállalási szaktanácsadó képzést, míg Budapesten humánszolgálati tanácsadó (BCE), OD- szervezetfejlesztési szaktanácsadó (BKF), illetve időskori munkavállalási tanácsadó (ZSKF) képzést hirdetnek.

Amennyiben a képzések regionális elhelyezkedését tekintjük át, azt tapasztalhatjuk, hogy a pályorientációs szakemberképzés alapvetően 4 központ köré épült ki. Ez a 4 központ megegyezik az emberi erőforrás tanácsadó képzést indító egyetemekkel. Közülük kiemelkedik a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kara gödöllői és budapesti képzési hellyel, ahol az alap és mesterképzésen túl szakirányú továbbképzési szakot is rendszeresen indítanak. Szintén jelentős a Dél-Dunántúli Régióban működő Pécsi Tudományegyetem ez irányú tevékenysége, valamint a Debreceni Egyetemé Észak-Magyarországon. A negyedik pólust a Nyugat-Magyarországi Egyetem képviseli, bár a pályorientációs szakemberképzés nem olyan jelentős, mint az említett 3 másik egyetemé. A felsorolásból jól látható, hogy több olyan régió van, melyben a pályorientációs szakemberképzés nem, vagy csak elvétve fordul elő.

4.1. A pályorientációs szakemberképzés Gödöllőn

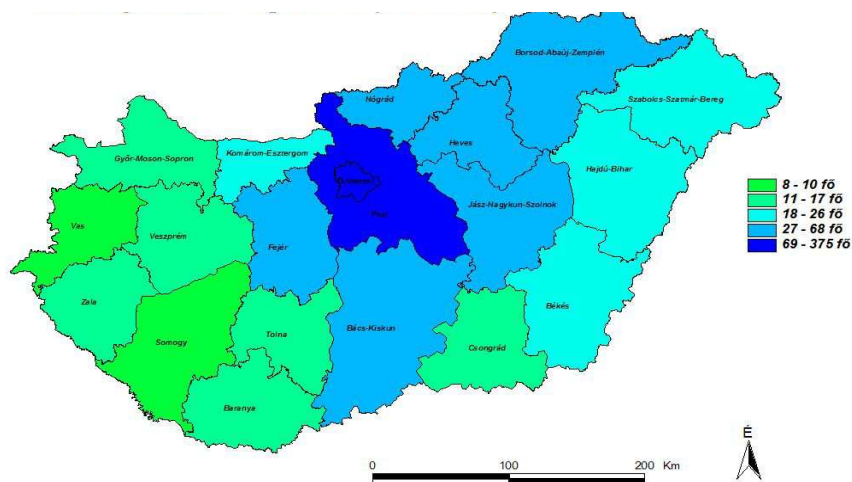
A munkavállalási tanácsadó képzés a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen (a Szent István Egyetem jogelődjén) indult el 1992-ben, világbanki támogatással. Kezdetben a szak célja azon szakemberek képzése volt, mely a hazánkban váratlanul megjelenő munkanélküliségből fakadó problémákat, elakadásokat kezelni tudta a munkaügyi szervezet intézményes keretei között. Mára a képzés eredeti célja túlhaladottá vált, a feladat komplexitásából adódóan a végzett hallgatók a munkaügyi szervezeten túl, iskolákban, önkormányzatoknál, civil szervezetekben és a for-profit szektorban egyaránt megtalálják a helyüket. A képzés tartalma magába foglalja mindazokat az

elméleti és gyakorlati ismereteket, amely hozzásegíti a szakembereket ahhoz, hogy a változó munkakörnyezetben jól tájékozódjanak, és erre vonatkozó ismereteiket képesek legyenek átadni a hozzájuk fordulóknak.

A főiskolai szak munkaerőpiaci beválása, sikere tette lehetővé a pályorientációs tanárképzés feltételeinek megteremtését, melynek révén az első végzettek 2002-ben vehették át diplomájukat. A képzés alapvetően a közoktatásban dolgozó pedagógusokat készítette fel a fiatalok pályaválasztási döntésének támogatására.

A gödöllői pályorientációs szakemberképzésben a fordulatot a bolognai rendszerre való áttérés biztosította, hiszen ez teremtette meg a lehetőségét annak, hogy a területen egyetemi szintű végzettséget szerezhessenek a szakemberek. Mára mesterképzés két helyszínen (Gödöllőn és Budapesten), nappali és levelező formában zajlik az egyetemen, melyre nemcsak a régióból, hanem az ország legtávolabbi helyeiről, sőt a határon túlról is érkeznek hallgatók.

2. ábra Munkavállalási tanácsadó szakon és andragógia szak munkavállalási tanácsadó szakirányon végzett hallgatók lakóhely szerinti megoszlása (1995-2013)
N=1103

Forrás: Saját szerkesztés

A munkavállalási tanácsadó szak, illetve szakirány elmúlt 20 évében a szakon végzett hallgatók lakóhelyének bontása megyei szinten (3. sz. ábra) alapvetően nem okoz meglepetést: Gödöllő „húzóereje” Budapesten, illetve Pest megyében volt a legerősebb. Ebből a két területről ugyanis a hallgatók 54 százaléka (597 fő) érkezett.

A Közép-Magyarországi Régió túl a környező megyék lakosai felülreprezentáltak a hallgatók között. Megfigyelhető, hogy az ország keleti megyéiből érkeztek többen a végzett hallgatók: az Észak-Magyarországi Régió megyéiből (Heves (68fő), Nógrád (50 fő) és Borsod-Abaúj Zemplén megye (50 fő)) a végzett hallgatók több, mint 15 százaléka érkezett. Jász- Nagykun Szolnok (40 fő), Fejér (57 fő), és Bács-Kiskun Megye (42 fő) a végzett hallgatók 12,6 százalékát adták.

Legkevesebben Vas (8 fő), Somogy (10 fő) Zala (13 fő) és Csongrád (13 fő) megyéből választották a gödöllői képzést, feltehetően a térbeli távolság miatt. Amennyiben a fenti adatokat a pályorientációs szakemberképzés országos adataival vetjük össze, láthatjuk, hogy pont ezekben a térségekben érhetők el legkevésbé a szakirányú képzések.

5. Összegzés

Tanulmányunkban a regionalitás egy kevésbé kutatott szegmensét mutattuk be, és a pályorientációhoz kapcsolódó területi adatok elemzésére vállalkoztunk. Tettük mindezt azért, hogy rámutassunk a pályorientáció, mint kutatási terület komplexitására és a különféle oktatáspolitikai és munkaerőpiaci mutatók közötti összefüggésekre.

A pályorientáció fogalmának és gondolkörének tisztázását követően az oktatási adatokat áttekintve láthattuk, hogy a regionális különbségek minden adatban tetten érhetőek. A csökkenő lakosságszám és a közoktatásban résztvevők aránya mellett egyre növekszik a hátrányos helyzetű térségek száma és aránya. Ezekben a területeken értelemszerűen több támogatásra, segítségre lenne szükség, hogy az ott élők is hasonló esélyekkel vegyenek részt a munkaerőpiaci folyamatokban.

A szakmák, pályák elsajátítása mindig idő- és költségigényes feladat, melynek eredményére, sikerére csak évekkel később derül fény. A hosszú időráfordítás miatt mindemellett fontos az is, hogy a választott szakma ne csak környezet, hanem az egyén belső igényeinek, képességeinek is megfeleljen. A munkaerőpiaci igényeket a szakiskolai ösztöndíjprogram hivatott szolgálni, melyben szintén megtalálhatóak a területi különbségek. Érdekes ugyanakkor megfigyelni azt, hogy országos átlagban nincs szoros összefüggés a támogatott és a keresett szakképesítések között. Érdemes lenne ezért a szakiskolai ösztöndíjprogram és a regionális igények megfelelését tovább vizsgálni.

A képzések sikerességét a munkaerőpiaci beválás határozza meg: hiába jó színvonalú a képzés, ha azzal nem lehet az adott térségben elhelyezkedni, vagy a megszerzett szakma nem piacképes. Sajnos a munkanélküliségi és foglalkoztatási adatok is az oktatási statisztikákban tapasztaltakat támasztják alá: a Közép-Magyarországi Régió és Nyugat-Magyarország viszonylag jó mutatókkal rendelkezik, míg Észak-Magyarország és az ország keleti fele számos problémával küszködik.

A jól képzett szakemberek számára megoldást jelenthetne a mobilitás, de mint arra sokan rámutattak a magyar munkaerő kevésbé mobilizálható, amennyiben pedig a költözés mellett dönt, inkább országot, mintsem várost vált.

A pályaorientáció, mint önálló szakma létrejötte hazánkban a rendszerváltáshoz kapcsolódó társadalmi- gazdasági folyamatokhoz köthető. A kezdetben még unikumnak számító 1-1 úttörő szak megjelenését követően mára ez a terület annyira elfogadottá vált, hogy az ország több egyetemén több mint egy tucat szakra, szakirányra lehet jelentkezni annak, akit ez a téma érdekel. Ezalatt a 20 év alatt megteremtődtek azon képzési feltételek, melyek során olyan szakemberek képzése történik meg, akiktől a fiatalok és felnőttek egyaránt támogatási segítséget kaphatnak, életpálya tervezési folyamataikhoz. Ennek kapcsán országos szinten számos pályaorientációs központ alakult ki az egyes egyetemeken, melyek azt hivatottak szolgálni, hogy mindenki számára elérhető, humán szolgáltatások emberi erőforrás feltételeit biztosítsák. Fontos kiemelni ugyanakkor, hogy a pályaorientációs szolgáltatás tekintetében, az ország több régiójában (például: Észak-Magyarország) továbbra is „elmaradást” tapasztalhatunk az igénybevételt illetően.

A gödöllői képzés sokáig egyedülként biztosította a terület szakember utánpótlását, amely miatt kezdetben az ország minden területéről fogadta a hallgatókat. A felsőoktatási rendszer átalakítását követően azonban a lehetőségek bővülésével a hallgatók ez irányú mobilitási törekvése is csökkent. Ezért az elmúlt időszakban leginkább a térség vonzáskörzetéből fogad hallgatókat. Az egyetem szerencsés elhelyezkedéséből adódóan manapság nem csupán a Közép-Magyarországi régióból érkeznek hallgatók, hanem jelentős az Észak-Magyarországi és az Észak-Alföldi Régióba tartozó lakóhellyel rendelkezők száma is. Ezekben a régiókban az oktatás- és munkaerőpiaci mutatók adatai alapján fokozott igény lenne a pályaorientációs szolgáltatásokra, melynek biztosításához képzett szakemberekre lenne szükség. Azonban a régiók gazdasági fejlettsége és munkaerőpiaci lehetőségei nagyban meghatározzák azt, hogy a felkészült szakemberek visszatérnek-e városukba, vagy más lakóhelyet választanak.

Mindezeket összegezve szükségesnek tartanánk további kutatások folytatását a témában, melynek kapcsán a többi képző intézmény adatait is feldolgozva pontosabb képet kaphatnánk a hazai pályaorientációs szakemberképzésről és az elhelyezkedési lehetőségekről. Érdemes lenne vizsgálni továbbá a meglévő és elérhető tanácsadói szolgáltatások személyi és tárgyi tényezőit, valamint munkáltatói oldalt bevonva, igényfelmérést készíteni. Úgy gondoljuk, hogy csak ezen ismeretek birtokában lehetséges megfelelő pályaorientációs szolgáltatások, szolgáltatásrendszerek kialakítása a területi specializációk figyelembevételével.

Felhasznált irodalom

- Bartke I. (1994): A területi (gazdasági) fejlődés társadalmi hajtóerői és állami szabályozása. *Tér és Társadalom*, 3-4, pp. 1-22.
- Borbély-Pecze T. B. (2010): Életút támogató pályaeorientáció. *Doktori értekezés*, ELTE PPK, Neveléstudományi Doktori Iskola, Budapest.
- Faluvégi A. (2000): A magyar kistérségek fejlettségi különbségei. *Területi Statisztika*, 4, pp. 319-346.
- Kenderfi M. (2012): A pályaeorientáció folyamatának korszerű értelmezése. In Szilágyi K. (szerk.): *A pályaeorientáció szerepe a társadalmi integrációban*. ELTE, TÁTK, Budapest.
- Kiss I. – Borbély-Pecze T. B. (2009): Evidence-based indicators for career orientation/LLG: Recent developments in Hungary. *ELPGN Network Meeting*, 18-20 March 2009, Luxembourg.
- Kozma T. (2009): Meddig terjed a felsőoktatás? In Berács J. – Hrubos I. – Temesi J. (szerk.): *Magyar Felsőoktatás 2008. NFKK Füzetek 1.* Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, pp. 38-49.
- Mészáros T. (2012): Gondolatok a magyar felsőoktatásról szóló vitákhoz. In Temesi J. (szerk.): *Felsőoktatás-finanszírozás: nemzetközi tendenciák és a hazai helyzet*. Aula Kiadó, Budapest, pp. 255-292.
- Mezei K. (2001): Az egyetemek helye és szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben. In Mezei C. (szerk.): *Évkönyv 2001*. PTE KTK, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Pécs, pp. 56-68.
- Nemes Nagy J. (1998): *A tér a társadalomtudományban*. Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest.
- MKIK (2012): *Rövidtávú munkaerő-piaci prognózis – 2013*. Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet, Budapest.
- Suhajda Cs. J. – Kiss Á. G. (2013): *Hallgatók a tanácsadói képzésben, különös tekintettel a regionális különbségekre. A tanácsadás múltja, jelene és jövője*. SZIE, Gödöllő.
- Super, D. E. (1968): *Career Development: Self-concept Theor.* College Entrance Examination Board, New York.
- Süli-Zakar I. – Terepics K. – Ekéné Zamárdi I. – Kozma G. (2005) : *A kulturális gazdaság szerepe Debrecen versenyképességének fokozásában*. In Enyedi Gy. – Keresztély K. (szerk.): *A magyar városok kulturális gazdasága*. MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, pp. 179-215.
- Szilágyi K. (2000): *Munka – pályatanácsadás, mint professzió*. Kollégium Kft., Budapest.
- Szirmai V. (2001): A térségi fejlődés társadalmi kihívásai (Egy új kutatócsoport feladatai). *Tér és Társadalom*, 2, pp. 173-182.